

Indonesische zeelieden demonstreren in de straten van Sydney voor de onafhankelijkheid van Indonesië, oktober 1945

Gevoelige relatie: Indonesië

Australië en Nederland zijn allebei sterk verbonden met Indonesië, als buurland en als voormalige kolonie.

De Indonesische onafhankelijkheidsstrijd (1945-1949) stelde de relatie tussen beide op de proef.

Uitgerekend een beroemde Nederlander speelde hierin een sleutelrol: filmmaker Joris Ivens.

door Esther Zwinkels

Joris Ivens (1898-1989) was een Nederlandse filmmaker met een wereldwijde reputatie. Hij maakte documentaires over China, de Sovjet-Unie en over Spanje onder de dictatuur van Franco. Ondanks zijn linkse sympathieën kreeg Ivens in 1944 de opdracht van de koloniale regering een film te maken over de bevrijding van Nederlands-Indië van de Japanse bezetter. Australië werd zijn uitvalsbasis.

Koloniale Filmdienst

Hoewel Australië tijdens de Tweede Wereldoorlog niet was bezet, hadden de Japanse aanvallen een aantal steden grote schade toegebracht. Australische militairen dienden bij geallieerde acties tegen Japan in heel Azië. Een aanzienlijk aantal belandde in Japans

krijgsgevangenschap en velen van hen brachten de oorlog door in kampen in Nederlands-Indië.

Ondertussen verbleef de Nederlands-Indische regering in Australië. Hier bereidde zij, in ballingschap, de terugkeer naar de kolonie op verschillende manieren voor. Zo benaderde het koloniale productiebedrijf Netherlands Indies Government Film Unit regisseur Joris Ivens om een film te maken over de overwinning op Japan. In augustus 1945 had Japan zich overgegeven en het leek een gemakkelijke klus om naar Indonesië te gaan om beelden te schieten van de capitulatie. Tijdens zijn verblijf in Australië echter, trok vooral een andere ontwikkeling de aandacht van Ivens.

Staking van Australische havenarbeiders in Sydney, oktober 1945

Havenstakingen

Ongeveer tienduizend Indonesiërs verbleven tijdens de oorlog in Australië. Dat waren gevluchte ambtenaren en soldaten uit het koloniale leger en enkele honderden Indonesische nationalistena die voor de oorlog om politieke redenen door de Indische koloniale regering naar Nederlands-Nieuw-Guinea waren verbannen. Voor de Japanse aanval waren zij uit voorzorg naar Australië overgebracht en daar in interneringskampen gezet.

Na het uitroepen van de Indonesische Republiek in augustus 1945, direct na de Japanse capitulatie, vroegen de Indonesiërs steun voor hun onafhankelijkheid aan de internationale en de Australische gemeenschap. Nederland weigerde de Indonesische Republiek te erkennen en wilde zijn koloniale gezag herstellen. De Nederlands-Indische regering in ballingschap bevoorradde in de Australische havens schepen met militair materieel om naar de kolonie te sturen.

Vanaf september 1945 wist de Indonesische gemeenschap met internationale steun in verschillende havens een vuist te maken. Ze overtuigden Australische, Indonesische en Indiase zeelieden, havenarbeiders en vakbonden om de Nederlandse schepen niet te bevoorraden of te bemannen. Zo wilden zij voorkomen dat schepen de havens konden verlaten met oorlogsmaterieel dat zou worden ingezet tegen de onafhankelijkheidsstrijd. De staking duurde uiteindelijk negen maanden en met onderbrekingen nog tot 1949. In totaal werden meer dan 550 schepen in de Australische havens tegengehouden.

Indonesia Calling

Joris Ivens koos de kant van de Indonesiërs. Hij kon zich niet vinden in het bestrijden van de Indonesische onafhankelijkheid. In november 1945 nam hij ontslag

bij de koloniale filmdienst en legde met zijn kleine internationale filmploeg de stakingen in Sydney vast. Deze beelden combineerde hij met nagespeelde scènes tot de 22 minuten durende zwart-wit film die de titel *Indonesia Calling* kreeg. Een protestfilm waar-

Ondanks dringende verzoeken uit Nederland zag de Australische regering geen reden om de film te verbieden

in de campagnes die de Indonesiërs op de kade en via de radio voerden werden uitgelicht. De muiterij op het stoomschip *Patras* had een prominente rol. Het schip, met bestemming Indonesië, had Nederlandse wapens en materieel aan boord en had de boycot weten te omzeilen en de haven toch verlaten. De Indiase bemanningsleden die de Indonesische onafhankelijkheid steunden, legden de motor echter stil

Indonesische gemeenschap tijdens Australia Day in Melbourne 2015

Joris Ivens
(tweede van links)

en wisten het schip onder druk terug te laten varen naar de haven van Sydney. De film 'over de schepen die niet uitvoeren' werd in 1946 in Indonesische openluchtbioscopen vertoond en bijzonder enthousiast ontvangen door de lokale bevolking.

Ondanks dringende verzoeken uit Nederland zag de Australische regering geen reden om de film in Australië te verbieden. Hiermee nam de Australische regering een duidelijk standpunt in: de bondgenoot met wie zij had gestreden tegen Japan viel zij nu openlijk af in diens poging de koloniale macht te herstellen. De diplomatieke relaties tussen Australië en Nederland werden met het militaire ingrijpen van de Nederlandse regering tegen Indonesië verder op de proef gesteld.

Nasleep

Voor Joris Ivens droeg de film vooral bij aan zijn reputatie als activistische filmer. De film had wel negatieve gevolgen voor zijn band met zijn moederland. Hij werd persona non grata bij de Nederlandse regering. Pas in de jaren tachtig werd hij gerehabiliteerd en erkende de toenmalige minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur Elco Brinkman dat de geschiedenis Ivens meer gelijk had gegeven dan zijn opponenten.

Na de soevereiniteitsoverdracht in 1949 herstelde de diplomatieke relatie tussen Australië en Nederland. Met name de massale emigratie van ruim 120.000 Nederlanders naar Australië in de jaren vijftig, aangewakkerd door vurige promotie van beide regeringen, droeg daar aan bij. Hoewel Nederland niet langer kolonisator was, bleef de relatie met Indonesië wel lange tijd gevoelig. Voor Australië droegen de intensieve contacten met Indonesiërs in de jaren veertig bij aan een nauwere betrokkenheid bij politieke ontwikkelingen in Azië en de Pacific, en in Indonesië in het bijzonder.

In 2015 was in het Australian National Maritime Museum in Sydney en het Museum Benteng Vredenburg in Yogyakarta, Indonesië, de tentoonstelling *Black Armada/Armada Hitam* te zien. Deze tentoonstelling over de Australische steun aan de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd was opgezet in het kader van de zeventigjarige onafhankelijkheid van Indonesië. De film *Indonesia Calling* werd permanent vertoond tijdens *Black Armada/Armda Hitam*.